

Kozma Gábor – Dézsi Gyula – Teperics Károly

Az alap- és középfokú oktatási intézmények térbeli elhelyezkedésének változása Debrecenben 1939 és 2013 között

ABSZTRAKT

A tanulmány célja egy konkrét település, Magyarország második legnagyobb városa, Debrecen esetében az alap- és középfokú oktatási intézmények térbeli elhelyezkedésének a vizsgálata. Az elemzés során rá kívánunk mutatni a térbeli elhelyezkedést befolyásoló tényezőkre és az egyes történelmi korok (második világháború előtti időszak, az 1945 és 1990 közötti periódus, az 1990 utáni időszak) közötti különbségekre.

A második világháború előtti időszakban a legfontosabb befolyásoló tényezőnek a vallást lehetett tekinteni, és bár az állam törekedett bizonyos méretű decentralizációra, elsősorban a középfokú oktatás esetében egy igen jelentős térbeli koncentrációt lehetett megfigyelni. A második világháború utáni időszakban a történelmi belvároson kívüli területek lakosság-szám-növekedése, ezen belül is az új lakótelepek felépítése egy igen jelentős decentralizációhoz vezetett. A középiskolák esetében a második világháború után elkészült városrendezési tervek szintén fontosnak tartották a térbeli decentralizációt, erre azonban csak a szakközépiskolák és a szakmunkásképző intézmények vonatkozásában került sor, amely során igen fontos szerepet játszott a szakmai kapcsolódás.

A rendszerváltás utáni időszakban az intézmények térbeli strukturáját meghatározó tényezőnek tekinthető az új intézményfenntartók (egyházak, alapítványok) jelentkezése, amely jelenség közvetlen decentralizációt eredményezett, és ez a szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek (újabb nevükön szakiskolák) esetében a legnagyobb mértékű.

DEVELOPMENT OF SPATIAL DISTRIBUTION OF ELEMENTARY AND SECONDARY SCHOOLS IN DEBRECEN BETWEEN 1993 AND 2013

The present paper studies the spatial distribution of elementary and secondary schools in a particular Hungarian settlement, Debrecen, the second largest city of country. In the course of the analysis factors influencing spatial distribution and the differences among certain historical periods are discussed.

In the period before World War II location of elementary and secondary schools was influenced primarily by religion. Although the local government made efforts to achieve a certain degree of decentralization, its activity was successful only in the case of elementary schools and a significant spatial concentration was characteristic in the case of secondary education. Following World War II the increase of the number of inhabitants outside the city centre and especially the construction of new housing estates resulted regarding elementary schools in a significant decentralization. Urban plans prepared after World War II also regarded spatial decentralisation important in the case of the secondary schools, however, this was realized only in the case of vocational secondary schools and vocational schools while considering spatial distribution professional connections had an important role.

In the period after 1990 the appearance of new institute (churches, foundations) maintainers can be regarded as a factor determining the spatial structure of institutes. This also resulted in decentralization either directly (establishment of completely new institutes) or indirectly (replacement of the schools given back to the Church) and this process was greatest in the case of the vocational secondary and vocational schools.

Kulcsszavak: földrajzi helyzet, Debrecen, általános iskolák, középiskolák

Keywords: geographical location, Debrecen, elementary schools, secondary schools

BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

A városok szerkezetét a II. világháború előtti időszakban elemző vizsgálatok (pl. Chicagói iskola) az intézményterületet egységesen kezelték, és azt hangsúlyozták, hogy ezen funkciók elsősorban a városközpontban helyezkednek el (pl. KAPLAN, D. – WHEELER, J. – HOLLOWAY, S. 2009). Az 1970-es évektől kezdve ugyanakkor a kutatók egyre inkább rádöbbenek arra, hogy a korábbi egységes szemlélet tovább nem tartható, mivel az intézményterületek városon belüli elhelyezkedése két szempontból is differenciált. Egyrészt a különböző intézményi funkciók (pl. igazgatás, kiskereskedelem, kultúra, oktatás, pénzügyi élet) eltérő igényeket fogalmazznak meg, és ezért a városon belüli térstruktúrájuk is eltérő (pl. HEINRITZ, G. – LICHTENBERGER, E. 1984).

Másrészt a kutatók rávilágítottak arra is, hogy egy adott funkció esetében is jelentős eltérés figyelhető meg a különböző (alap-, közép- és felső) szintű igényeket kielégítő intézmények térbeli elhelyezkedésében. Ez utóbbi csoportba tartozó kutatások esetében ugyanakkor jelentős problémaként említhető meg, hogy elsősorban a felsőszintű, a településen túlmutató, általában regionális igényeket kielégítő intézményekkel foglalkoztak (pl. általános vizsgálat: CSAPÓ T. 2005; kereskedelem: PACIONE, M. 2009; TÖMÖRI M., 2012, oktatás: MAKKAI B. – GYÜRE J. 2012, kultúra: TRÓCSÁNYI A. 2011), és alig fordítottak figyelmet az alap- és középszintű szolgáltatásokat biztosító intézményekre (az egyedüli kivételnek tulajdonképpen a kereskedelem tekinthető – pl. SIKOS T. T. 2000)

A fentiek szellemében a tanulmány célja egy konkrét település, Magyarország második legnagyobb városa, Debrecen esetében az alap- és középfokú oktatási intézmények térbeli elhelyezkedésének vizsgálata. A település Magyarország keleti felében fekszik, és az ország egyik legjelentősebb oktatási központjának számít. Az elemzés során rá kívánunk mutatni a térbeli elhelyezkedést befolyásoló

tényezőkre és az egyes történelmi korok (második világháború előtti időszak, az 1945 és 1990 közötti periódus, az 1990 utáni időszak) közötti különbségekre.

MÓDSZEREK

A vizsgálat Debrecen központi belterületére terjed ki, és nem foglalja magában az attól bizonyos távolságra, a külterületekbe beágyazódottan, fekvő ú.n. egyéb belterületeket. A vizsgálat során elkülönítettük az 1700-as évek végére kialakuló történelmi belvárost és az azt körülvevő kertségi területeket. Emellett a kutatásban csak a normál tanrend szerint oktató iskolákat elemeztük, és nem vizsgáltuk a különböző speciális képzéseket biztosító intézményeket (pl. gyengénlátók, siketek és nagyothallók, gyógypedagógiai képzésre szoruló iskolái). Az új évezredben több esetben is megfigyelhető, hogy a korábbi szakközépiskolák gimnáziumi képzéseket is indítanak, a kategorizálás során ugyanakkor ezeket továbbra is mint szakközépiskolákat vettük figyelembe.

A vizsgálat során felhasználtuk a Debrecenről a különböző időpontokban készített térképeket, az oktatási intézmények történetét feldolgozó monográfiákat, a helyi önkormányzat statisztikáit, valamint a város rendezési terveit.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI IDŐSZAK

Az 1930-as évek végén a város alap- és középfokú oktatási intézményeinek elhelyezkedését több tényező is befolyásolta. A legfontosabb az oktatásban ebben az időszakban kiemelkedő fontosságú vallás szerepe volt, mivel az egyházak – ha lehetőség adódott – törekedtek arra, hogy az iskoláikat a templomaik közelében építsék fel: a kisebb vallások közül ez fedezhető fel az evangélikus elemi iskola (1. ábra – 1), a görög katolikus elemi iskola (1. ábra – 2) fekvésében.

A Debrecenben a két világháború között fontos szerepet játszó három vallás esetében szintén jól kimutatható az iskolák elhelyezkedésére gyakorolt hatás. A római katolikus vallásnál ez a tény elsősorban azzal indokolható, hogy Debrecen, mint a kálvinizmus fellegvára, hosszú ideig ellenségesen tekintett a római katolikus vallás híveire, és a településen is csak akkor engedélyezte letelepedésüket, amikor az 1714/15-ös pozsonyi országgyűlés csak ezzel a feltétellel volt hajlandó beiktatni a települést a szabad királyi városok sorába (PIANOVSKY K. 1931). Ennek tükrében nem meglepő, hogy a katolikus oktatási intézmények arra törekedtek, hogy a XVIII. század közepén felépült Szent Anna templomhoz minél közelebb helyezkedjenek el. Ennek következtében az 1930-as évek közepére a Szent Anna és Varga utcán egy igen jelentős katolikus oktatási központ alakult ki, amely többek között elemi iskolákat (1. ábra – 3), gimnáziumot (2. ábra – 1) és kereskedelmi középiskolát (2. ábra – 2), valamint leány tanítóképző intézetet (2. ábra – 3) foglalt magában. A koncentráltság fokát jól mutatja, hogy ezen a tömbön kívül a városban az 1930-as évek végén csak négy kisebb római katolikus elemi iskola működött (lásd később).

1. ábra Az általános iskolák elhelyezkedése Debrecenben 1939-ben
 Figure 1 Geographical location of elementary schools in Debrecen in 1939

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, piros szín: református vallás,
 kék szín: római katolikus vallás, zöld szín: egyéb vallás, lila szín: zsidó vallás

Forrás: saját szerkesztés

A református vallás sokkal jelentősebb történelmi hagyományokkal rendelkezett Debrecenben, és ennek következtében nem meglepő, hogy a város elemi iskoláinak 50%-át működtette, amelyek elsősorban a történelmi belvárosban, kisebb részt a keleti és délkeleti városrészben, térben többé kevésbé jól elszórtan helyezkedtek el. A református egyház által irányított középiskolák esetében már bizonyos koncentráció volt megfigyelhető: a négy intézmény közül három (Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma: 2. ábra – 4, Református Kollégium polgári fiúiskolája: 2. ábra – 5, Debreceni Református Kollégium Tanítóképző Intézete és Líceuma: 2. ábra – 6) a református egyház debreceni kultikus intézményei, a Református Nagytemplom és a Református Kollégium közelében működött.

A két világháború közötti időszak harmadik jelentős vallásának az izraelita vallás tekinthető, amelynek követői elsősorban a belváros nyugati részében, a Hatvan, Piac, Széchenyi és Nyugati utcák által határolt városrészben laktak. Ennek következtében nem meglepő, hogy a zsidóság négy iskolája közül három (ortodox és status quo ante izraelita elemi iskola: 1. ábra – 4, zsidó gimnázium: 2. ábra – 7) itt működött, de a kivételt jelentő izraelita polgári leányiskola (2. ábra – 8) is kötődött a valláshoz, mivel a Nagyállomás közelében található zsinagóga szomszédságában helyezkedett el.

A másik, lényegesen kisebb jelentőségű befolyásoló tényező a szakmai kapcsolódás volt, amely elsősorban a középfokú oktatás esetében jelentkezett: a kereskedelemmel foglalkozó középiskolák

(a Debreceni Négyévfolyamú Fiú és Leány Felsőkereskedelmi Szakiskola: 2. ábra – 9) a Debreceni Kereskedő Társulat Székháza mellett működtek.

2. ábra A középfokú oktatási intézmények elhelyezkedése Debrecenben 1939-ben
Figure 2 Geographical location of secondary schools in Debrecen in 1939

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, piros szín: református vallás,
kék szín: római katolikus vallás, lila szín: zsidó vallás

Forrás: saját szerkesztés

Az oktatási intézmények területi koncentrátságát tekintve az 1930-as évek végén igen jelentős volt a történelmi belváros súlya. Az általános iskolák esetében a 37 intézmény közül 21 működött a belvárosban (ez kb. 57%-ot jelentett), míg a népességszámot tekintve ez az arány csak 45% volt. Emellett további problémát jelentett az a tény, hogy hosszú ideig a belvároson kívüli oktatási intézmények zöme a keleti városrészben helyezkedett el.

Az érintett problémával a város vezetősége is tisztában volt (BENDÁK Gy. 1940), ezért a már működő református általános iskolák belvárosi és keleti városrészbéli koncentrátságának csökkentése érdekében az 1920-as években a kevésbé ellátott területeken több állami elemi iskolát is alapított (Nyulas: 1920: 1. ábra – 5, Mikepércsi út: 1. ábra – 6, Köntösgát: 1. ábra – 7, Tégláskert: 1. ábra – 8). Emellett a katolikus egyház is arra kényszerült, hogy a Szent Anna templom közelében elhelyezkedő elemi iskolái zsúfoltságának csökkentése, valamint a híveihez történő közeledés érdekében a Szoboszlai úton (1. ábra – 9), a Homokkertben (1. ábra – 10), a Csapókertben (1. ábra – 11) és a Nyilastelepen (1. ábra – 12) egy-egy kisebb iskolát építsen (az utóbbi két esetben fontos tényező volt egy-egy római katolikus templom közelsége, a Nyilastelepi iskolánál pedig még az is, hogy a közeli Járműjavító üzemből

döntő mértékben katolikus vallású munkások dolgoztak). Az említett új intézmények javítottak ugyan valamennyit a helyzeten (így alakulhatott ki a korábban említett 57%-os arány), de az 1930-as évek végén a belváros északnyugati peremén elhelyezkedő református elemi iskolákba még igen sok olyan gyerekek járt, akiknek gyakran napi 3-4 kilométer kellett gyalogolni.

A középfokú oktatási intézmények esetében még jelentősebb koncentrátságot lehetett megfigyelni: a város 17 középfokú oktatási intézményéből csak kettő (Magyar Királyi Tanítóképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma: 2. ábra – 10, Magyar Királyi Állami Fa- és Fémipari Szakiskola: 2. ábra – 11) helyezkedett el a történelmi belváros határain kívül (ez utóbbi a belvárost határoló utca másik oldalán feküdt). A gimnáziumok magas száma (különösen az 1957/58-as adattal összehasonlítva) elsősorban azzal magyarázható, hogy egyrészt ebbe a kategóriába soroltuk be a gimnáziumnál alacsonyabb szintű képzést biztosító polgári iskolákat (ilyennel mind a három nagy egyház – református, római katolikus, izraelita – rendelkezett), másrészt a legtöbb egyház esetében a középfokú oktatás során elkülönítették egymástól a fiúkat és a lányokat, és számukra külön iskolákat hozták létre (1. táblázat).

1. táblázat Az alap- és középfokú oktatási intézmények száma és belvárosi koncentrátságának változása Debrecenben az 1930-as évek vége és a 2012/13-es tanév között (az általános iskolák esetében több évnél is nem csak az intézmény székhelye, hanem a hozzá tartozó összes épület is figyelembe van véve, zárójelben a belvárosban található intézmények száma)
Table 1 Number and concentration in the city centre of the elementary and secondary educational institutes between the end of the 1930s and the academic year 2012/2013 (in the case of elementary schools not only the centre of the institute but all of the buildings are regarded for several years, the number of institutes in the city centre is in brackets)

	általános iskolák		gimnáziumok		szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek	
	A	B	A	B	A	B
1939/40	37	21 (56,8)	11	10 (90,9)	6	5 (83,3)
1957/58	43	21 (48,8)	7	7 (100,0)	8	6 (75,0)
1969/70	40	19 (47,5)	6	6 (100,0)	11	6 (54,5)
1979/80	43	18 (41,9)	6	6 (100,0)	12	5 (41,7)
1990/91	36	10 (27,8)	8	7 (87,5)	14	5 (35,7)
2012/13	32	9 (28,1)	11	7 (63,6)	24	5 (20,8)

A – összes intézmény, B – belvárosban található intézmény

Forrás: CSOBÁN E. 1940; Debrecen megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatalának adatai

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÉS 1990 KÖZÖTTI IDŐSZAK

A második világháború utáni időszakban a legfontosabb feladat a háború alatti pusztítások helyreállítása volt, és ennek következtében az 1940/50-es évtizedben az oktatási intézmények térbeli elhelyezkedését tekintve csak kisebb változások mentek végbe. Az általános iskolák esetében kismértékű bővülés játszódott le (az iskolák száma 43-re emelkedett), és már megszűnt a történelmi belváros fölénye (3. ábra). A középiskolák esetében a gimnáziumok számát tekintve visszaesés következett be, amely a korábban említett polgári iskolák megszüntetésével magyarázható. A szakközépiskolák és szakmunkásképzők vonatkozásában ugyanakkor már érvényesült a gazdaság hatása: egyrészt általában a megkezdődő építőipari beruházások, másrészt pedig a város két igen fontos üzeme (gyógyszergyár, dohánygyár) szakemberigényének kielégítése érdekében három új középfokú intézmény (akkori terminológiával technikum) létesült (építőipari technikum: 4. ábra – 1, vegyipari technikum:

4. ábra – 2, dohányipari technikum: 4. ábra – 3), melyek közül az utóbbi az üzem közelében jött létre, vagyis már kimutatható a szakmai kapcsolódás igénye. Az intézmények területi elhelyezkedését tekintve ugyanakkor alig történt változás, továbbra is igen erős maradt a belvárosi koncentráció.

3. ábra Az általános iskolák elhelyezkedése Debrecenben 1990-ben
Figure 3 Geographical location of elementary schools in Debrecen in 1990

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, kék szín: római katolikus vallás
Forrás: saját szerkesztés

Az 1960-as évek első felétől ugyanakkor Magyarországon egyre nagyobb hangsúlyt kapott az országot DNY-ÉK irányban átszelő nehézipari tengelyen kívüli területek fejlesztése (BARTA GY. 2002), és ez Debrecen fejlődését, azon belül pedig az alap- és középfokú oktatás helyzetét is befolyásolta. Egyrészt a rendezési tervek számos új ipari üzem letelepítését, illetve a meglévők bővítését tartalmazták, másrészt – részben az ipartelepítés következményeként – a város népességének jelentős növekedésével számoltak: 1961-ben készült Általános rendezési terv szerint a város belterületének lakosság száma 25 év alatt 105.000 főről 160.000 főre emelkedik (NIKLAJ Á. 1962), míg az 1969-es Általános rendezési terv úgy vélte, hogy 2000-re a város lakosság száma eléri a 300.000 főt (SZOKOLAI Ö. 1969).

Az ipari fejlesztése a rendelkezésre álló szakember-állomány bővítését, azaz új középfokú oktatási intézmények (azon belül is elsősorban szakközépiskolák és szakmunkásképző intézmények) beruházását tette szükségessé: az 1969-es Általános rendezési terv például az utóbbi intézménytípusnál a

meglévő 85 tanterem kívül 183 új tanterem felépítését tartalmazta (SZOKOLAI Ö. 1969). A népesség növekedése elkerülhetetlenné tette alapfokú oktatás bővítését, új általános iskolák felépítését: az 1969-es Általános rendezési terv 2000-ig közel 1 200 új tanteremmel számolt.

4. ábra A középfokú oktatási intézmények elhelyezkedése Debrecenben 1990-ben
Figure 4 Geographical location of secondary schools in Debrecen in 1990

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, piros szín: református vallás,
kék szín: római katolikus vallás

Forrás: saját szerkesztés

Az új intézmények városon belüli elhelyezkedését illetően a tervek alapvetően a decentralizáció szükségességét hirdették. A népességfejlődéssel összefüggésben a tervek bevezették az ún. „szomszédsági egységek” fogalmát, amelyek forgalmas utak által határolt lakóközrtek jelentettek, és hangsúlyozták, hogy ezekben biztosítani kell az alapfokú közintézmények (és ezen belül az általános iskolák) kialakítását is (az 1961-es Általános rendezési terv 31 ilyen szomszédsági egységet jelölt ki, és ezek közül 22-ben volt szükséges összesen 315 új általános iskolai tanterem felépítése – NIKLAI Á. 1962). A középiskolák vonatkozásában a dokumentumok azt fogalmazták meg, hogy az aktuális centrális elhelyezkedés nem egészséges, túlzásfóltást okoz a közlekedésben, távlatilag nem fenntartható, és ezért szükséges a belvárosi koncentráció csökkentése (DEBRECEN 1965).

A megfogalmazott elképzeléseknek megfelelően az 1960-as évek közepétől kezdve igen jelentős lépéseket tettek az alap- és középfokú oktatási hálózat decentralizációja érdekében. Az általános iskolák esetében ez alapvetően két területet foglalt magában: egyrészt az újonnan létesített lakóte-

lepeken került sor új, korszerű intézmények felépítésre: 1960-as évek: Új Élet Park (3. ábra – 1), Dobozi lakótelep (3. ábra – 2), 1970-es évek: Vénkerti lakótelep (3. ábra – 3), 1980-as évek: Újkerti lakótelep (3. ábra – 4, 5, 6), Tócsóskert (3. ábra – 7, 8, 9). Másrészt a beruházások eredményeként új általános iskolák épültek az addig alacsony szinten ellátott, ugyanakkor részben a társasház-építések miatt jelentős népességnövekedést felmutató kertéségi területeken is: Hatvan utcai kert (3. ábra – 10), Homokkert (3. ábra – 11, 12), Nagyerdő (3. ábra – 13), Csapókert városhoz közeli része (3. ábra – 14), Nagy Sándor-telep (3. ábra – 15).

A történelmi belváros általános iskolái esetében az 1950-es évek vége és 1990 közötti időszakban alapvetően két folyamat figyelhető meg. Egyrészt jelentős számú intézmény felszámolására került sor (pl. Mester utcai általános iskola: 1. ábra – 13, Miklós utcai általános iskola: 1. ábra – 1, Pacsirta utcai általános iskola: 1. ábra – 14, Csonka utcai általános iskola: 1. ábra – 15), amely két tényezővel magyarázható. Az érintett iskolák jelentős része a II. világháború előtt épült, és mivel a szűkös viszonyok miatt korszerűsítésre kevésbé voltak alkalmasak, nem feleltek meg a megnövekedett igényeknek. Emellett a korszerűtlen viszonyok és a belvárosi lakosság elöregedése miatt egyre kevesebb gyerek jelentkezett ezekbe az intézményekbe, és ez is az oktatás megszüntetését tette szükségessé (a folyamat a legtöbb esetben két lépcsőben ment végbe: először az érintett iskola egy másik intézmény tagintézményévé vált, majd a második lépcsőben szüntették meg az oktatást).

Másrészt az adott időszakban a történelmi belvárosban néhány új általános iskola felépítésre is sor került: a Fazekas Mihály (3. ábra – 16) és Benedek Elek (3. ábra – 17) Általános Iskolák a belvárosban élő gyerekek mellett, fekvésükből adódóan, a környékbeli lakótelepekről is vonzottak tanulókat. A Hajó utcai általános iskola (3. ábra – 18) a belvárosba „benyomuló” lakótelep igényeit elégítette ki, míg a Hunyadi utcán épült általános iskola (3. ábra – 19) a mellette elhelyezkedő Tanítóképző Főiskola gyakorló intézményeként működött.

A középiskolák esetében a bővítés területiségét vizsgálva szintén két tendencia figyelhető meg: egyrészt a lakótelep-építések keretében több esetben is sor került középiskolák, elsősorban általános jellegű szakközépiskolák (pl. kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskola: 4. ábra – 4, egészségügyi szakközépiskola: 4. ábra – 5) felépítésére. Másrészt az iparhoz szorosabban kötődő intézmények (elsősorban a szakmunkásképzők) esetében az a tendencia érvényesült, hogy ezek a nagyobb ipartelepek, ipari üzemek közelébe települtek (4. ábra – 6), mivel így könnyebben meg lehetett oldani a diákok munkahelyi gyakorlatát.

A gimnáziumok esetében ugyanakkor továbbra is fennmaradt a történelmi belváros dominanciája: az első azon kívüli gimnázium átadására csak az 1980-as években került sor a Tócsóskertben (4. ábra – 7), míg a város másik ebben az évtizedben létesült gimnáziuma (Ady Gimnázium: 4. ábra – 8) a történelmi belvárosban jött létre (az elhelyezkedésben a szakmai kapcsolódás játszott fontos szerepet, mivel az iskola egyik fő specializációja a dráma tagozat volt, és ebből a szempontból előnyös tényezőnek számított a Csokonai Színházhoz közeli fekvés).

AZ 1990 UTÁNI PERIÓDUS

A rendszerváltás után az alap- és középfokú oktatás területén lezajlott folyamatok mögött alapvetően két tényező hatása állt. Egyrészt a belvárosban tovább folytatódott, városi szinten pedig megkezdődött

a gyermeklétszám csökkenése, amely az általános iskolák esetében további intézmény-bezárásokhoz vezetett. A folyamat tanulmányozása során ugyanakkor új elemként lehetett megfigyelni, hogy ez nem csak a belvárosra koncentrálódott (pl. Simonffy utcai általános iskola: 3. ábra – 20), hanem megjelent lakótelepeken is (pl. újkerti általános iskolák: 3. ábra – 4, 6, tócoskerti általános iskola: 3. ábra – 8).

Másrészt megfigyelhető az intézményfenntartók körének a bővülése, amely a területiségre is jelentős hatást gyakorolt. Az új fenntartók közül elsősorban az egyházakat kell megemlíteni, amelyek úgy vélték (és vélik ma is), hogy a társadalomban betöltött szerepük növekedéséhez jelentős mértékben hozzájárulhat oktatási tevékenységük erősödése. Ennek szellemében az 1945 előtt Debrecen oktatási életében fontos szerepet betöltő történelmi egyházak célként fogalmazták meg korábbi intézményeik (vagy legalábbis azok egy részének) a visszaszerzését. A jelenség az általános iskolák esetében is megfigyelhető volt (pl. a református egyház visszakapta a Fűvészkert utcai iskolát (5. ábra – 1) és a Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola egyháznak történt visszaadása után annak gyakorló általános iskoláját (5. ábra – 2)), a területiségre ugyanakkor sokkal nagyobb hatást gyakorolt a középiskolák (Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Gimnáziuma: 4. ábra – 9, Tóth Árpád Gimnázium: 4. ábra – 10, Csokonai Gimnázium: 4. ábra – 11) épületének a visszaadása.

5. ábra Az általános iskolák elhelyezkedése Debrecenben 2013-ban
Figure 5 Geographical location of elementary schools in Debrecen in 2013

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, piros szín: református vallás, kék szín: római katolikus vallás,
zöld szín: egyéb vallás, narancssárga szín: alapítvány

Forrás: saját szerkesztés

A város vezetősége ugyanis fontosnak tartotta az érintett iskolák további működését, amely csak új helyszínen volt biztosítható: a Tóth Árpád Gimnázium esetében új épület-beruházásra került sor (az iskola ugyanakkor még a történelmi belváros határain belül maradt: 6. ábra – 1), a Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorló Gimnáziuma az egykori Bocskai laktanya (6. ábra – 2) felújított épületeibe költözött, míg a Csokonai Gimnázium egy egykori lakótelepi általános iskola helyét foglalta el (6. ábra – 3). Mind a három intézmény esetében ugyanakkor megállapítható, hogy a költözés az infrastrukturális feltételek jelentős javulásával járt együtt, és így magasabb színvonalú oktatást tesz lehetővé.

6. ábra A középfokú oktatási intézmények elhelyezkedése Debrecenben 2013-ban
Figure 6 Geographical location of secondary schools in Debrecen in 2013

fekete szín: állami/önkormányzati fenntartás, piros szín: református vallás, kék szín: római katolikus vallás,
zöld szín: egyéb vallás, narancssárga szín: alapítvány

Forrás: saját szerkesztés

A Debrecenben kevésbé fontos szerepet betöltő, illetve a nem történelmi egyházak közül három említhető meg: a Hit Gyülekezete a város peremén épített fel egy általános (5. ábra – 3) és középiskolát (6. ábra – 4) is magában foglaló oktatási komplexumot, míg a baptista egyház több, a város által bezárásra ítélt intézmény további működtetését vállalta át (pl. Tégláskerti Általános Iskola: 5. ábra – 4, Diószegi Sámuel Közép- és Szakképző Iskola: 6. ábra – 5). A harmadik egyház a görög katolikus, amely 2012-ben vette át a Bányai Júlia Általános iskola (5. ábra – 5) működtetését (az iskola kiválasztásában valószínűleg fontos szerepet játszott a görög katolikus templom és egyházközpont közelsége).

Az egyházak mellett az új fenntartók másik nagy csoportját a különböző alapítványok alkotják, akik a piacon mutatkozó igény (pl. gazdasági, informatikai, művészeti és a szépségápolással kapcsolatos elvárások) kielégítésére hozták létre elsősorban a középfokú oktatásra koncentrálnó intézményeiket (az egyedüli kivételt a Waldorf Alapítvány által üzemeltetett általános iskola jelenti, amely a belvárosban, az önkormányzat által bezárt általános iskola helyén működik: 5. ábra – 6). Az iskolák döntő mértékben a kertészekben helyezkednek el, ami arra vezethető vissza, hogy az érintett intézmények (pl. Euró Szakiskola és Szakközépiskola: 6. ábra – 6, DISCIMUS Alapítványi Közgazdasági Szakközépiskola: 6. ábra – 7, Sirius Informatikai és Gazdasági Szakközépiskola: 6. ábra – 8, Kleopátra Középiskola és Szakiskola: 6. ábra – 9) itt találtak olyan olcsón megszerezhető ingatlanokat, amelyekben biztosítani tudták a magas színvonalú elméleti oktatást és gyakorlati képzést.

ÖSSZEFOGLALÁS

A vizsgálat legfontosabb megállapításait az alábbiakban lehet összefoglalni. A második világháború előtti időszakban a legfontosabb befolyásoló tényezőnek a vallást lehetett tekinteni, és bár az állam törekedett bizonyos méretű decentralizációra, elsősorban a középfokú oktatás esetében egy igen jelentős térbeli koncentrációt lehetett megfigyelni. A második világháború utáni időszakban (elsősorban az 1960-as évektől kezdve) a történelmi belvároson kívüli területek lakosságszám-növekedése, ezen belül is az új lakótelepek felépítése egy igen jelentős decentralizációhoz, és ezzel párhuzamosan a belvárosi általános iskolák egy részének a felszámolásához vezetett. A középiskolák esetében a második világháború után elkészült városrendezési tervek szintén fontosnak tartották a térbeli decentralizációt, erre azonban csak a szakközépiskolák és a szakmunkásképző intézmények vonatkozásában került sor, amely során igen fontos szerepet játszott a szakmai kapcsolódás.

A rendszerváltás utáni időszakban az intézmények térbeli struktúráját meghatározó tényezőnek tekinthető az új intézményfenntartók (egyházak, alapítványok) jelentkezése, amely jelenség közvetlen (teljesen új intézmények létrehozása) vagy közvetett (a visszaadott egyházi iskolák pótlása) módon szintén decentralizációt eredményezett, amely a szakközépiskolák és szakmunkásképző intézetek (újabb nevükön szakiskolák) esetében a legnagyobb mértékű.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARTA GY. 2002: *A magyar ipar területi folyamatai 1945-2000*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 272 p.
- BENDÁK GY. 1940: Debrecen népoktatása. In. CSOBÁN, E. (szerk.): *Debrecen szabad királyi város és Hajdú vármegye*. Vármegyei Szociográfia Kiadóhivatala, Budapest, pp. 232-237.
- CSAPÓ T. 2005: *A magyar városok településmorfológiája*. Savaria University Press, Szombathely, 201 p.
- DEBRECEN 1965: *Debrecen városrendezési távlati tervének irányelvei*. Debrecen Megyei Jogú Város Tanácsa 18/1965. T.sz. határozata
- HEINRITZ, G. – LICHTENBERGER, E. 1984: Wien und München – Ein stadageographischer Vergleich. *Berichte zur deutschen Landeskunde* LVIII, 1 sz. pp. 55-95.

- KAPLAN, D. – WHEELER, J. – HOLLOWAY, S. 2009: *Urban geography*. John Wiley & Son, Hoboken, 512 p.
- MAKKAI, B. – GYÜRE, J. 2012: Coexistence of different social groups around one of the campuses of the University of Pécs. *Revija za Geografijo* VII. 2 sz. pp. 99-111.
- NIKLAJ, Á. 1962: *Város és városfejlesztés – Debrecen távlati fejlesztési terve*. Debrecen Megyei Jogú Város Tanácsa, Debrecen, 61 p.
- PACIONE, M. 2009: *Urban geography*. Routledge, New York and London, 701 p.
- PIANOVSKY, K. 1931: Debrecen sz. kir. város népoktatásának fejlődése. In. CSOBÁN E. – CSÜRÖS F. (szerk.): *Debrecen, szabad királyi város*. Budapest, pp. 399-412.
- SIKOS T. T. 2000: *Marketingföldrajz*. VÁTI, Budapest, 240 p.
- SZOKOLAI Ö. 1969: *Debrecen Megyei Jogú Város Általános Rendezési Terv – Ismertetés II*. Debrecen Megyei Jogú Város Tanácsa, Debrecen, 59 p.
- TÖMÖRI M. 2012: Retail without borders: the example of Debrecen (Hungary) and Oradea (Romania). *Central European Regional Policy and Human Geography* II. 1 sz. pp. 53-64.
- TRÓCSÁNYI A. 2011: The spatial implication of urban renewal carried out by the EEC programmes in Pécs. *Hungarian Geographical Bulletin* LX. 4 sz. pp. 261-284.